

Kohtulahendite kogumik

EUROOPA KOHTU OTSUS (esimene koda)

28. november 2019*

Eelotsusetaotlus – Eelotsuse kiirmenetlus – Õigusalane koostöö kriminaalasjades –
Direktiiv (EL) 2016/343 – Süütuse presumptsiooni teatavate aspektide ja õiguse viibida
kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul tugevdamine – Artikkel 6 – Tõendamiskoormis –
Süüdistatava vahi all pidamine

Kohtuasjas C-653/19 PPU,

mille ese on ELTL artikli 267 alusel Spetsializiran nakazatelen sadi (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria) 4. septembri 2019. aasta otsusega esitatud eelotsusetaotlus, mis saabus Euroopa Kohtusse 4. septembril 2019, kriminaalasjas järgmise isiku suhtes:

DK

menetluses osales:

Spetsializirana prokuratura,

EUROOPA KOHUS (esimene koda),

koosseisus: koja president J.-C. Bonichot, kohtunikud M. Safjan, L. Bay Larsen (ettekandja), C. Toader ja N. Jääskinen,

kohtujurist: G. Pitruzzella,

kohtusekretär: osakonna juhataja M. Aleksejev,

arvestades kirjalikku menetlust ja 7. novembri 2019. aasta kohtuistungil esitatut,

arvestades seisukohti, mille esitasid:

- DK, esindajad: *advokati* D. Gochev, I. Angelov ja I. Yotov,
- Euroopa Komisjon, esindajad: R. Troosters ja Y. Marinova,

olles 19. novembri 2019. aasta kohtuistungil ära kuulanud kohtujuristi ettepaneku,

on teinud järgmise

* Kohtumenetluse keel: bulgaaria.

otsuse

- 1 Eelotsusetaotlus käsitleb Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikul arutelul (ELT 2016, L 65, lk 1), artikli 6 ning Euroopa Liidu põhiõiguste harta (edaspidi „harta“) artiklite 6 ja 47 tõlgendamist.
- 2 Taotlus on esitatud DK suhtes alustatud kriminaalmenetluses seoses tema vahi all pidamisega.

Õiguslik raamistik

Liidu õigus

- 3 Direktiivi 2016/343 põhjendused 16 ja 22 on sõnastatud järgmiselt:

„(16) Süütuse presumptsiooni põhimõtet rikutaks, kui ametiasutuse avalikus avalduses või kriminaalmenetluses tehtud otsuses (välja arvatud see, milles otsustatakse süü küsimus) osutatakse kahtlustatavale või süüdistatavale kui süüdlasele, ilma et kõnealuse isiku süüd oleks seaduse kohaselt tõendatud. [...] See ei tohiks piirata [...] menetluslikku laadi eelotsuseid, mida teevad kohtud või muud pädevad asutused ning mille aluseks on kahtlustused või süüstavad tõendid, näiteks otsused eelvangistuse kohta, tingimusel et sellistes otsustes ei osutata kahtlustatavale või süüdistatavale kui süüdlasele. [...]

[...]

(22) Kahtlustatava ja süüdistatava süü tõendamise kohustus lasub süüdistajal ja iga kõrvaldamata kahtlus tõlgendatakse kahtlustatava või süüdistatava kasuks. Kui tõendamiskoormis ümber pööratakse (süüdistuselt kaitsele), rikutaks süütuse presumptsiooni, ilma et see piiraks kohtu volitusi tuvastada asjaolusid, kohtusüsteemi sõltumatust kahtlustatava või süüdistatava süü hindamisel ning kahtlustatava või süüdistatava kriminaalvastutust puudutavate faktiliste või õiguslike eelduste kasutamist. [...]“
- 4 Direktiivi artikkel 2 „Kohaldamisala“ sätestab:

„Käesolevat direktiivi kohaldatakse kriminaalmenetluses kahtlustatavale või süüdistatavale füüsilisele isikule. Seda kohaldatakse kõigis kriminaalmenetluse staadiumites alates hetkest, kui isikut kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo või väidetava kuriteo toimepanemises, kuni otsuse tegemiseni selle kohta, kas isik on asjaomase kuriteo toime pannud, ja see otsus on muutunud lõplikuks.“
- 5 Direktiivi artikkel 3 „Süütuse presumptsioon“ on sõnastatud järgmiselt:

„Liikmesriigid tagavad, et kahtlustatavat ja süüdistatavat peetakse süütuks seni, kuni tema süüd ei ole seaduse kohaselt tõendatud.“
- 6 Sama direktiivi artikli 4 „Avalikud seisukohavõtted süü kohta“ lõige 1 näeb ette:

„Liikmesriigid võtavad vajalikud meetmed tagamaks, et kuni kahtlustatava või süüdistatava süü ei ole seaduse kohaselt tõendatud, ei osutata ametiasutuste avalikes avaldustes ega kriminaalmenetluses tehtud otsustes, välja arvatud nendes, milles otsustatakse süü küsimus, kõnealusele isikule kui süüdlasele. See ei piira süüdistaja toiminguid, mille eesmärk on tõendada kahtlustatava või süüdistatava süü, ega menetluslikku laadi eelotsuseid, mille teevad õigus- või muud pädevad asutused ning mille aluseks on kahtlustused või süüstavad tõendid.“

7 Direktiivi 2016/343 artikkel 6 „Tõendamiskohustus“ on sõnastatud järgmiselt:

„1. Liikmesriigid tagavad, et kahtlustatava ja süüdistatava süü tõendamise kohustus lasub süüdistajal. See ei mõjuta kohtuniku või pädeva kohtu võimalikku kohustust otsida nii süüstavaid kui ka süüst vabastavaid tõendeid ega kaitse õigust esitada tõendeid kooskõlas liikmesriigi õigusega.

2. Liikmesriigid tagavad, et mis tahes kahtlust süü küsimuses tõlgendatakse kahtlustatava või süüdistatava kasuks, sealhulgas juhul, kui kohus hindab, kas asjaomane isik tuleks õigeks mõista.“

Bulgaaria õigus

8 Kriminaalmenetluse seadustiku (Nakazatelno-protsesualen kodeks) artikkel 270 sätestab:

„(1) Tõkendi muutmise küsimuse võib kohtumenetluses tõstatada igal ajal. Asjaolude muutumisel võib pädevale kohtule esitada seoses tõkendiga uue taotluse.

(2) Kohus lahendab selle küsimuse avalikul kohtuistungil määrusega.“

Põhikohtuasi ja eelotsuse küsimus

9 DK-d süüdistatakse kuulumises kuritegelikku ühendusse ja mõrvas.

10 Neil asjaoludel alustatud kriminaalmenetluses võeti DK 11. juunil 2016 vahi alla.

11 9. novembril 2017 anti asjaomane isik Spetsializiran nakazatelen sadis (kriminaalasjade erikohus, Bulgaaria) kohtu alla.

12 Alates 5. veebruarist 2018 on DK esitanud seitse vabastamistaotlust, mis kõik jäeti esimeses kohtuastmes või apellatsiooniasemes rahuldamata põhjusel, et tema esitatud argumendid ei ole riigisisese õiguse nõuete seisukohast piisavalt veenvad.

13 Spetsializiran nakazatelen sadi (kriminaalasjade erikohus) 4. septembril 2019 peetud kohtuistungil esitas DK uue vabastamistaotluse.

14 Eelotsusetaotluse esitanud kohtu sõnul tuleneb Bulgaaria õigusnormidest, et kui vahi all peetav isik antakse kohtu alla, tuleb sellel kohtul kõigepealt kontrollida, kas see vahi all pidamine on põhjendatud. Kui nimetatud kohus leiab, et vahi all pidamine on seaduslik, jätkub vahi all pidamine ilma ajalise piiranguta ning edaspidi seda küsimust enam omal algatusel uuesti läbi ei vaadata. Vahi all peetava isiku võib vabastada ainult siis, kui ta esitab vastava taotluse ja tõendab, et esinevad uued asjaolud, mis õigustavad tema vabastamist.

15 Spetsializiran nakazatelen sad (kriminaalasjade erikohus) leiab, et võttes arvesse Bulgaaria õiguses sisalduvaid nõudeid, nagu neid on tõlgendatud riigisiseses kohtupraktikas, on ebatõenäoline, et DK suudaks esitada sellise tõendi ja tõendada, et asjaolud on muutunud niivõrd, et tema vabastamine on põhjendatud.

16 Eelotsusetaotluse esitanud kohus kahtleb siiski, kas Bulgaaria õigus on kooskõlas direktiivi 2016/343 artikliga 6 ja põhjendusega 22, kui neid sätteid võib tõlgendada nii, et nende kohaselt peab süüdistajal lasuma kohustus tõendada, et asjaomase isiku vahi all pidamine on põhjendatud, ning et sellise põhjendatuse eeldustega saab nõustuda üksnes siis, kui need on taotletava eesmärgiga mõistlikult proportsionaalsed ja need arvestavad kaitseõigusi.

- 17 Lisaks tuleb arvesse võtta harta artiklitega 6 ja 47 tagatud õigusi. Mis puudutab konkreetset artiklit 6, mis vastab Roomas 4. novembril 1950 allkirjastatud Euroopa inimõiguste ja põhivabaduste kaitse konventsiooni artiklile 5, siis tuleneb eelkõige EIK 27. augusti 2019. aasta otsusest *Magnitskiy jt vs. Venemaa* (CE:ECHR:2019:0827JUD003263109), et süüdistatava vahi all pidamise seaduslikkuse eelduse kehtestamine on vastuolus selle konventsiooni artikli 5 lõikega 3.
- 18 Neil asjaoludel otsustas Spetsializiran nakazatelen sad (kriminaalasjade erikohus) menetluse peatada ja esitada Euroopa Kohtule järgmise eelotsuse küsimuse:

„Kas direktiivi 2016/343 artikliga 6 ja põhjendusega 22 ning [harta] artiklitega 6 ja 47 on kooskõlas liikmesriigi õigusnormid, mille kohaselt saab kaitsja esitatud taotluse süüdistatava vahi alt vabastamiseks kriminaalmenetluse kohtulikus staadiumis rahuldada tingimusel, et asjaolud on muutunud?“

Kiirmenetlus

- 19 Eelotsusetaotluse esitanud kohus esitas taotluse lahendada käesolev eelotsusetaotlus Euroopa Kohtu kodukorra artikli 107 alusel eelotsuse kiirmenetluses.
- 20 Taotluse esitanud kohus märgib selle põhjenduseks, et DK on vahi all alates 11. juunist 2016 ning vabastamisaotluse kohta antav hinnang sõltub vastusest küsimusele, kas selles valdkonnas kehtivates Bulgaaria õigusnormides ette nähtud tõendamiskoormise jaotus on liidu õigusega vastuolus.
- 21 Seoses sellega on oluline rõhutada esiteks, et käesolev eelotsusetaotlus puudutab direktiivi 2016/343 tõlgendamist, mis kuulub EL toimimise lepingu kolmanda osa V jaotisega reguleeritud valdkonda, mis puudutab vabadusel, turvalisusel ja õigusel rajanevat ala. Seega on seda taotlust võimalik lahendada eelotsuse kiirmenetluses.
- 22 Teiseks, mis puudutab kiireloomulisust, siis tuleb Euroopa Kohtu praktika kohaselt arvesse võtta asjaolu, et põhikohtuasjas kõnesolevalt isikult on praegu võetud vabadus ja tema vahi all pidamine sõltub põhikohtuasja vaidluse lahendusest (28. juuli 2016. aasta kohtuotsus *JZ, C-294/16 PPU*, EU:C:2016:610, punkt 29, ja 19. septembri 2018. aasta kohtuotsus *Milev, C-310/18 PPU*, EU:C:2018:732, punkt 35).
- 23 Käesoleval juhul nähtub eelotsusetaotlusest, eelotsusetaotluse esitanud kohtu 13. septembri 2019. aasta vastusest Euroopa Kohtu teabe küsimisele ning eelotsusetaotluse esitanud kohtu poolt 25. ja 27. septembril 2019 Euroopa Kohtule edastatud täiendavatele asjaoludele, et DK-lt on praegu võetud vabadus, et eelotsusetaotluse esitanud kohus peab langetama otsuse tema vahi all pidamise kohta Euroopa Kohtu otsuse põhjal ning et Euroopa Kohtu vastus võib viivitamatult mõjutada DK esitatud vabastamisaotlusele antavat hinnangut.
- 24 Neil asjaoludel otsustas Euroopa Kohtu esimene koda 1. oktoobril 2019 ettekandja-kohtuniku ettepanekul ja pärast kohtujuristi ärakuulamist rahuldada eelotsusetaotluse esitanud kohtu taotluse lahendada käesolev eelotsusetaotlus kiirmenetluses.

Eelotsuse küsimuse analüüs

- 25 Oma küsimusega soovib eelotsusetaotluse esitanud kohus sisuliselt teada, kas direktiivi 2016/343 artikliga 6 koostoimes selle põhjendusega 22 ning harta artiklitega 6 ja 47 on vastuolus riigisisese õigusnormid, mille kohaselt võib vahi all peetava isiku vabastada tingimusel, et see isik tõendab, et esinevad uued asjaolud, mis õigustavad seda vabastamist.

- 26 Direktiivi 2016/343 artikkel 2 näeb ette, et seda direktiivi kohaldatakse kriminaalmenetluses kahtlustatavatele või süüdistatavatele kõigis kriminaalmenetluse staadiumides alates hetkest, kui isikut kahtlustatakse või süüdistatakse kuriteo või väidetava kuriteo toimepanemises, kuni otsuse tegemiseni selle kohta, kas isik on asjaomase kuriteo toime pannud, ja see otsus on muutunud lõplikuks.
- 27 See direktiiv on seega kohaldatav niisuguses olukorras, nagu on kõne all põhikohtuasjas, kus liikmesriigi kohus peab otsustama, kas kuriteo toimepanemises süüdistatava isiku vahi all pidamine on seaduslik (vt selle kohta 19. septembri 2018. aasta kohtuotsus Milev, C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, punkt 40).
- 28 Siiski on oluline märkida, et arvestades direktiiviga läbi viidud ühtlustamise minimaalset laadi, ei saa seda järelikult tõlgendada nii, nagu see oleks täielik ja ammendav instrument, mille eesmärk on kehtestada vahistamisotsuste tegemise kõik tingimused (19. septembri 2018. aasta kohtuotsus Milev, C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, punkt 47, ja 12. veebruari 2019. aasta kohtumäärus RH, C-8/19 PPU, EU:C:2019:110, punkt 59).
- 29 Nimetatud direktiivi artiklites 3 ja 4 on tõepoolest nõutud, et kohtu otsuses pidada isikut vahi all ei käsitataks seda isikut süüdlasena (vt selle kohta 19. septembri 2018. aasta kohtuotsus Milev, C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, punktid 43 ja 44, ning 12. veebruari 2019. aasta kohtumäärus RH, C-8/19 PPU, EU:C:2019:110, punkt 51).
- 30 Seevastu tuleneb Euroopa Kohtu praktikast, et direktiiv 2016/343 ei reguleeri veendumuse astet, mis kohtul, kellel tuleb selline otsus teha, peab olema süüteo toimepanija suhtes, ning erinevate tõendite uurimismeetodite ja põhjenduse ulatuse suhtes, mis tal tuleb talle esitatud argumentide kohta anda, vaid need jäävad riigisisese õiguse kohaldamisalasse (vt selle kohta 19. septembri 2018. aasta kohtuotsus Milev, C-310/18 PPU, EU:C:2018:732, punkt 48).
- 31 Mis puudutab direktiivi artikli 6 lõiget 1, siis see reguleerib „kahtlustatava ja süüdistatava süü tõendamise kohustuse“ jaotust. Nimetatud direktiivi artikli 6 lõige 2 sätestab, et „mis tahes kahtlust süü küsimuses tõlgendatakse kahtlustatava või süüdistatava kasuks“.
- 32 Sellega seoses tuleneb direktiivi 2016/343 artiklist 4, et see eristab kohtulahendeid, milles tehakse otsus süü kohta, mis tingimata tehakse kriminaalasja arutamise tulemusel, ning muid menetluslikke akte, nagu menetlustoimingud ja menetluslikku laadi eelotsused.
- 33 Direktiivi 2016/343 artikli 6 lõigetes 1 ja 2 sisalduvat viidet „süü“ tõendamisele tuleb seega mõista nii, et selle sätte eesmärk on reguleerida tõendamiskoormise jaotust üksnes selliste kohtulahendite tegemisel, milles otsustatakse süü küsimus.
- 34 Nagu kohtujurist oma ettepaneku punktis 31 märkis, toetab seda tõlgendust direktiivi 2016/343 põhjenduste 16 ja 22 võrdlus. Esiteks puudutab põhjendus 16 süütuse presumptsiooni kaitsmist aktidega, mida reguleerib selle direktiivi artikkel 4, nimelt ametiasutuste avalikud avaldused ja kriminaalmenetluse lahendid, mis tehakse enne, kui kahtlustatava süü on seaduse kohaselt tõendatud. See põhjendus viitab konkreetselt menetluslikku laadi eelotsuseid reguleerivale normistikule. Teiseks ei viita nimetatud põhjendus 22, mis puudutab direktiivi artikliga 6 reguleeritud tõendamiskoormise jaotust, sellistele otsustele, vaid käsitleb üksnes protsessi, mis võimaldab tuvastada kahtlustatava süü.
- 35 Kuid sellise kohtulahendiga, milles käsitletakse vaid isiku võimalikku vahi alla jätmist, soovitakse üksnes lahendada küsimus, kas see isik tuleb kõiki tähtsust omavaid asjaolusid arvesse võttes vabastada või mitte, tegemata sealjuures kindlaks, kas nimetatud isik on talle etteheidetavas teos süüdi.
- 36 Käesoleva kohtuotsuse punktis 29 meenutatud kohtupraktikast tuleneb, et direktiivi 2016/343 artiklitega 3 ja 4 on vastuolus see, kui niisuguses lahendis osutatakse süüdistatavale kui süüdlasele.

- 37 Seda lahendit ei saa seega pidada kohtuotsuseks, milles tehakse otsus süüdistatava süü kohta selle direktiivi tähenduses.
- 38 Järelikult tuleb asuda seisukohale, et nimetatud direktiivi artikkel 6 ei ole niisuguse lahendi tegemiseni viiva menetluse suhtes kohaldatav, mistõttu kuulub tõendamiskoormise jaotus selles menetluses üksnes riigisisese õiguse kohaldamisalasse.
- 39 Seda järeldust ei sea kahtluse alla 12. veebruari 2019. aasta kohtumääruse RH (C-8/19 PPU, EU:C:2019:110) punkt 56. Nimelt, kuigi punktis 56 on Euroopa Kohus maininud direktiivi 2016/343 artiklit 6, siis nähtub selle kohtumääruse punktist 57, et Euroopa Kohus pidas silmas üksnes direktiivi artikli 4 konteksti, et teha kindlaks, et selle kohtumääruse aluseks olnud kohtuasjas käsitletud riigisiseste õigusnormidega ette nähtud põhjendamisviisi ei saa võrdsustada kahtlustatava või süüdistatava käsitlemisega nimetatud artikli 4 tähenduses süüdlasena, kuid ta ei tuvastanud, et direktiivi artikkel 6 oleks kohaldatav menetluses, mille tulemusena tehakse vahistamisotsus.
- 40 Mis lisaks puudutab harta artikleid 6 ja 47, siis tuleb märkida, et harta sätted on vastavalt selle artikli 51 lõikele 1 ette nähtud liikmesriikidele üksnes liidu õiguse kohaldamise korral.
- 41 Kuna tõendamiskoormise jaotus sellises menetluses, nagu on käsitletud põhikohtuasjas, ei ole liidu õigusega reguleeritud, siis järelikult ei ole harta sätted, sh artiklid 6 ja 47, sellist jaotust ettenägevate riigisiseste õigusnormide suhtes kohaldatavad (vt analoogia alusel 7. märtsi 2017. aasta kohtuotsus X ja X, C-638/16 PPU, EU:C:2017:173, punkt 45 ja seal viidatud kohtupraktika).
- 42 Kõiki eeltoodud kaalutlusi arvestades tuleb esitatud küsimusele vastata, et direktiivi 2016/343 artikkel 6 ning harta artiklid 6 ja 47 ei ole kohaldatavad riigisiseste õigusnormide suhtes, mille kohaselt võib vahi all peetava isiku vabastada tingimusel, et see isik tõendab, et esinevad uued asjaolud, mis õigustavad seda vabastamist.

Kohtukulud

- 43 Kuna põhikohtuasja poolte jaoks on käesolev menetlus eelotsusetaotluse esitanud kohtus pooleli oleva asja üks staadium, otsustab kohtukulude jaotuse liikmesriigi kohus. Euroopa Kohtule seisukohtade esitamisega seotud kulusid, välja arvatud poolte kohtukulud, ei hüvitata.

Esitatud põhjendustest lähtudes Euroopa Kohus (esimene koda) otsustab:

Euroopa Parlamendi ja nõukogu 9. märtsi 2016. aasta direktiivi (EL) 2016/343, millega tugevdatakse süütuse presumptsiooni teatavaid aspekte ja õigust viibida kriminaalmenetluses kohtulikult arutelul, artikkel 6 ning Euroopa Liidu põhiõiguste harta artiklid 6 ja 47 ei ole kohaldatavad riigisiseste õigusnormide suhtes, mille kohaselt võib vahi all peetava isiku vabastada tingimusel, et see isik tõendab, et esinevad uued asjaolud, mis õigustavad seda vabastamist.

Allkirjad